

Fíknivandi vegna ávanabindandi lyfja á Íslandi

Andrés Magnússon fíknigeðlæknir, Jón Pétur Einarsson lyfjafræðingur, Ólafur B. Einarsson sérfræðingur

Í þingsályktun um lyfjastefnu til ársins 2022 er meðal annars stefnt að því að minnka notkun ávanabindandi lyfja á Íslandi. Einnig hefur starfshópur á vegum velferðarráðuneytis skilað tillögum um hvernig minnka megi ávisun ávanabindandi lyfja.¹ Ástæðan fyrir þessum aðgerðum er mikil notkun þessara lyfja hér á landi. Svíar koma næst á eftir Íslendingum í notkun tauga- og geðlyfja meðal Norðurlandþjóða en árið 2017 fengu 27,7% Svía ávísað lyfjunum en 37,8% Íslendinga.^{2,3}

Hluti tauga- og geðlyfja eru ávanabindandi en árið 2017 fengu 92.000 einstaklingar⁴ ávísað ávanabindandi lyfjum⁴ á Íslandi. Af þessum einstaklingum fengu 1736 ávísað sem nemur þreföldum dagskammti (DDD), eða meira á hverjum degi af einu eða fleirum ávanabindandi lyfjum. Flestir (83.755 einstaklingar) fengu hins vegar innan við einn skilgreindan skammt á dag að meðaltali allt árið, sjá töflu I (*án methýlfenidats).

Embætti landlæknis gaf nýlega út leiðbeiningar um góðar ávisanavenjur lækna sem nálgast má á heimasíðu embættisins. Þar er meðal annars fjallað um að ákveðnar samsetningar ávanabindandi lyfja beri að forðast.⁵ Í töflu II kemur fram að margir eru að fá nokkrum ávanabindandi lyfjum ávísað en 5804 fengu ávísað fjórum eða

fleiri mismunandi ávanabindandi lyfjum árið 2017.

Þol getur myndast mjög hratt fyrir róandi lyfjum og sterkum verkjalyfjum. Sennilega finna tugir þúsunda Íslendinga fyrir vægum fráhvörfum frá ávanabindandi lyfjum á hverju ári og samkvæmt ofanefndum tölum skipta þeir þúsundum sem hafa þróað með sér þol og myndu upplifa veruleg fráhvörf ef ávisun lyfjanna yrði hætt. Einvörðun þessara hafa myndað fíkn í lyfin. Af ofanefndum tölum og af bréfaskiptum Embættis landlæknis við lækna má ráða að fjölmargir lækna á Íslandi virðast stunda viðhaldsmeðferð á fíknisjúkdómi upp á sitt eindæmi. Þessir lækna virðast líta svo á að heillavænlegast sé fyrir sjúklinginn, með tilliti til öryggis, líðanar, lífnaðarháttar (til dæmis vændis) og afbrota, að þeir ávísi fíknilyfjunum fast á þessa einstaklinga. Í nýlegri skýrslu frá velferðarráðuneytinu er skýrt tekið fram að „Viðhaldsmeðferð er aðeins framkvæmd á vegum lækna meðferðarstofnunar eða heilbrigðisstofnunar sem býður upp á slíka þjónustu.“⁴ Þetta ákvæði er skiljanlegt í ljósi eftirfarandi: Það er mjög örlogarík ákvörðun að skilgreina ákveðinn einstakling þannig að hann muni aldrei hætta neyslu ávanabindandi lyfja og að setja hann fast á ávanabindandi lyf það sem eftir

er ævinnar, sú ákvörðun verður varla tekin af einrykja. Flestar rannsóknir á viðhaldsmeðferð miðast við þá sem eru að nota heróín í æð og ekki liggur alltaf ljóst fyrir hvernig heimfæra skuli þá þekkingu upp á Ísland. Einyrki á stofu eða heilsugæslu á Íslandi getur ekki gefið lyfin eins þétt og þarf í viðhaldsmeðferð heldur fær sjúklingurinn lyf til langs tíma í einu. Þess vegna ratar hluti þeirra ávanabindandi lyfja sem lækna ávísa „til viðhaldsmeðferðar“ til annarra aðila sem eykur fíknivandann í landinu, þar með talin dauðsföll. Ekki er heldur unnt fyrir heimilislækna eða stofulækna að fylgjast reglulega með því hvort önnur efni finnst í þvagi.

Til þess að þróa með sér lyfjafíkn þarf einstaklingurinn bæði að hafa fölgna í sér tilhneiginguna til lyfjafíknar og að rekast á lyfin. Það liggur í hlutarins eðli að margir sem gætu hafa orðið háðir ávanabindandi lyfjum verða það ekki ef minna er af ávanabindandi lyfjum í umhverfi þeirra og minna um að lækna ávísi þannig lyfjum á þá.

Það er vandamál á Íslandi að þegar einn lækna reynir að takmarka ávisun á ávanabindandi lyf getur sjúklingur hæglega leit að til annarra lækna.

Það skal áréttað að hjá meirihluta lækna á Íslandi eru þessi mál í góðu lagi.

Tafla I. Fjöldi einstaklinga á ári á mismunandi skömmtum ávanabindandi lyfja.

Skammtar	Skammtar (DDD) á dag											samtals
	0 til 1	1 til 2	2 til 3	3 til 4	4 til 5	5 til 6	6 til 7	7 til 8	8 til 9	9 til 10	10 eða meira	
Ár	Fjöldi Einstaklinga											
2009	69892	7984	1987	774	373	222	126	92	56	27	108	81641
2013	72924	8567	2183	787	432	216	133	75	59	27	58	85461
2017	80074	8511	2258	831	418	203	129	57	33	26	39	92579

Tafla II. Fjöldi einstaklinga sem leysir út mismunandi mörg ávanabindandi lyf.

Ár	Fjöldi lyfja						
	1	2	3	4	5	6 eða fleiri	10 eða fleiri
Ár	Fjöldi einstaklinga						
2009	56.859	18.218	6869	2756	1105	895	33
2013	60.357	19.298	7456	2822	1178	787	23
2017	66.616	22.203	8749	3448	1438	918	22

Heimildir

1. stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=3d1a8517-5f-66-11e8-942c-005056bc530c
2. Lyfjagagnagrunnur landlæknis
3. socialstyrelsen.se/statistik
4. landlaeknir.is/servlet/file/store93/item35570/Listi%20yfir%20ávanabindandi%20lyf.pdf
5. landlaeknir.is/um-embattid/greinar/grein/item31883/Leidbeiningar-um-goda-starfsaetti-laekna-vid-avisun-lyfja